

ԳՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

Մելքոնյան Ռուբեն, Պողոսյան Նաիրա, Հայկական հարցն ու Հայոց ցեղասպանության խնդիրը թուրք բարձրաստիճան քաղաքական և ռազմական գործիչների հուշերում (XIX դարի վերջ-XX դարի կեսեր), Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2022, 110 էջ

DOI 10.46991/jos.2023.24.2.410

Թե՛ գիտական և ուսումնամեթոդական արժեքի տեսանկյունից, թե՛ ժամանակակից հայաստանյան ու սփյուռքահայ խոսույթում կարևորվող համալսարանական վերջին հրատարակությունների շարքում առանձնանում է պրոֆեսոր Ռուբեն Մելքոնյանի և Նաիրա Պողոսյանի համահեղինակությամբ լույս տեսած և ստորև գրախոսվող մենագրությունը:

Միջգիտակարգային տիրույթում պատմաբանասիրական ուսումնասիրություններում «դասական» աղբյուրների (արխիվային փաստաթղթեր, պատմագիտական հետազոտություններ, երկեր) կողքին կարևոր սկզբնաղբյուր են դարձել նաև «այլընտրանքային», կենսագրական-անձնական նյութերը՝ հուշեր, նամակներ, օրագրեր: Հատկապես հայտնի քաղաքական ու ռազմական գործիչների կողմից գրված հուշերը՝ չնայած սուբյեկտիվության որոշակի աստիճանի, թույլ են տալիս տեսնել իրադարձությունների զարգացման ետնաբեմը, վեր հանել քաղաքական զարգացումների՝ երբեմն արտաքուստ անտեսանելի դրդապատճառները, հասկանալ չոր պաշտոնական գրագրությունից այլևայլ պատճառներով «դուրս մնացած» մարդկային հարաբերությունները վերհանող տեղեկատվությունը, դեպքերի էմոցիոնալ գնահատականները: Հայ թյուրքագիտության համար էական են օսմանյան և հանրապետական շրջանի թուրք գործիչների հուշերում հայերին, Հայկական հարցին և Հայոց ցեղասպանությանը վերա-

բերող անդրադարձների ուսումնասիրությունը, հուշագրության ժանրով պարփակված (երբեմն՝ սքողված) փաստերի ներկայացումը ինչպես հայալեզու, այնպես էլ օտարալեզու լսարանին: Նման աշխատանքի, կարծում ենք, բացառիկ հաջողված փորձ է Երևանի պետական համալսարանի արևելագիտության ֆակուլտետի դեկան, պրոֆեսոր, պ.գ.դ. Ռուբեն Մելքոնյանի և թյուրքագիտության ամբիոնի ասիստենտ, բ.գ.թ. Նաիրա Պողոսյանի հեղինակած մենագրությունը, որում ներկայացված են սուլթան Աբդուլհամիդի Երկրորդի, վերջինիս գրագիր Թահսին փաշայի և անձնական բժիշկ Աթըֆ Նուսեին բեյի, երիտթուրք պարագլուխներից ռազմածովային գործերի նախարար Ջեմալ փաշայի, Դիարբեքիրի նահանգապետ դոկտոր Ռեշիդի, «Միություն և առաջադիմություն» կուսակցության հիմնադիր-անդամ, իսկ կայսրության անկումից հետո Թուրքիայի Հանրապետության Ազգային մեծ ժողովի պատգամավոր Միդհատ Շյուքրյու Բլեդայի, օսմանյան խորհրդարանի պատգամավոր, լրագրող Հուսեյն Ջահիթ Յալչնի, օսմանյան բանակի սպա, պատմաբան Ահմեթ Ռեֆիք Ալթընայի, հայտնի կին-գրող, հասարակական գործիչ Հալիդե Էդիփ Ադըվարի, Օսմանյան կայսրության բանակը արդիականացնելու համար ժամանած գերմանական ռազմական պատվիրակության ղեկավար, մարշալ Լիման ֆոն Սանդերսի, առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին օսմանյան բանակ զինվորագրված սպա, գնդապետ Ռաֆայել դե Նոգալեսի, պանթյուրքիզմի «հոգևոր հայրերից» օսմանյան խորհրդարանի պատգամավոր Ռըզա Նուրի, երիտթուրք պարագլուխ Էնվեր փաշայի եղբոր՝ Նուրի փաշայի համհարզ և Թուրքիայի հիմնադիր-նախագահ Մուսթաֆա Քեմալի ամենամտերիմ զինակիցներից Քըլըչ Ալիի, օսմանյան բանակի գեներալ, 1920 թ. թուրք-հայկական պատերազմում թուրքական բանակի հրամանատար Քյազըմ Քարաբեքիրի, Թուրքիայի Հանրապետության երկրորդ նախագահ Իսմեթ Ինոնյուի հուշերը:

Գրքի հեղինակները մանրակրկտորեն վերլուծել են թուրք պաշտոնյաների հուշերում հայերի մասին արված անդրադարձները ու դրանց համատեքստում քննել XIX դարի վերջերից մինչև XX դարի կեսեր թուրքական հասարակական-քաղաքական տիրույթում հայկական հարցի ընկալման էվոլյուցիան:

Վերոնշյալ գործիչների օրագրերից և հուշագրություններից մենագրության մեջ ընդգրկված ընդարձակ մեջբերումների մեծ մասն առաջին անգամ է հայերեն թարգմանվում և ներկայացվում հայաստանյան ընթերցողին: Գիրքն այս առումով հատուկ կարևորություն ունի օսմանյան կայսրության գոյության վերջին և հանրապետության հռչակումից հետո առաջին տասնամյակները ուսումնասիրող պատմաբանների, ցեղասպանագետների, հայագետների համար:

Գիտական մեթոդաբանության հստակ պահպանմամբ գրված, բայց միևնույն ժամանակ պարզ, մատչելի լեզվով շարադրված մենագրությունը հետաքրքիր կլինի նաև ընթերցողների լայն շրջանակի համար սեփական պատմությունն ավելի լավ իմանալու, հարևան երկրում հայերի ընկալման գոյություն ունեցող և նոր ձևավորվող միջերկրից դուրս օբյեկտիվ պատկերացում կազմելու համար:

*բ.գ.թ., պրոֆ. Գուրգեն Մելիքյան¹
դոցենտ Քնարիկ Միրզոյան²*

¹ Գուրգեն Մելիքյան ԵՊՀ իրանագիտության ամբիոնի պրոֆեսոր է, բ.գ.թ., ORCID 0009-0004-2766-7136, էլ. փոստ՝ gmelikian@ysu.am:

² Քնարիկ Միրզոյանը ԵՊՀ թուրքագիտության ամբիոնի դոցենտ է, ORCID 0009-0007-2559-0640, էլ. փոստ՝ qnarik.mirzoyan@ysu.am: